

Diccionari d'escriptors lul·listes

Sebastià Trias Mercant

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Universitat de les
Illes Balears

INTRODUCCIÓ

A la història del lul·lisme trobam dos grans grups de personatges. Un és el format pels seguidors, admiradors i defensors de Llull i pels protectors de la causa lul·liana. Són personatges ben documentats dins la història; però la seva activitat és, fins on arriba el nostre coneixement, àgrafa per complet. En el segle XIV fra Jaume de Xiva va intervenir d'una manera activa en el procés iniciat pels lul·listes contra Eimeric i Francesc de Llúria, *satis edoctus in arte generali... magistri Raymundi*, rep llicència de formar una escola per tal d'ensenyar l'art, la filosofia i la medicina lul·lianes. En la modernitat ocupa igualment un lloc destacat Antoni Llull, fundador en el segle XVII del col·legi lul·lià de la Sapiència. Podríem multiplicar els exemples, però tots ells coincideixen en l'agrafisme. El segon grup és el dels escriptors, biògrafs de Llull, traductors dels escrits lul·lians, apologistes de la doctrina lul·liana, hermeneutes de les seves obres i del seu pensament.

Aquest segon grup ha seguit tres models de classificació. El model bibliogràfic, potser el més antic, que comença amb els catàlegs dels llibres lul·lians i lul·listes i acaba amb les bibliografies modernes. Llistes de noms propis i de títols d'obres ordenades i classificades cronològicament o temàticament. Aquest model no diu res, però, sobre els autors ni sobre les obres. Un segon model, típic dels segles XVII i XVIII, té caràcter doxogràfic i aplega les opinions dels autors favorables a la vida i a l'obra de Ramon Llull. Tampoc no aporta informació sobre els autors i les obres que cita, ja que el que pretén és un consens teològic i un esperit de cos contra els *elenchi auctorum male sentientium* respecte de Llull. Per últim, el model historiogràfic, que, en aplegar els autors i els seus escrits en funció d'un criteri geogràfic, d'un fet cultural (l'aniversari del naixement o de la mort de Llull, de la fundació de Miramar, d'alguna obra lul·liana, etc.), d'una metodologia (apologètica, biografia, hermenèutica, etc.) o d'una ideologia (misticisme, logicisme, enciclopedisme, etc.), ressalta les tendències per sobre dels autors i de les seves obres individuals.

Dins la bibliografia lul·lista no apareix, però, el model diccionari, en el qual els autors són els protagonistes. Aquest model és el que volem aplicar, tot seguint alguns criteris d'estratègia epistemològica.

En primer lloc, el criteri de la brevetat, en el sentit lul·lià i lul·lista de resum —*Ars brevis* i *Breviculum*— o escrit breu. Es tracta de construir un para-

digma que inclogui com a informació bàsica: 1) la geografia i la cronologia de l'autor; 2) una petita biografia de la seva activitat intel·lectual i situació lul·lista; 3) la relació dels seus escrits amb la pertinent tradició manuscrita o les corresponents edicions i traduccions; 4) una bibliografia analítica de la seva personalitat científica i dels llibres escrits. Tot això, tractat d'una forma breu, perquè sigui un llibre de consulta còmodament assequible i de missatge fàcilment accessible.

Qui són, però, escriptors lul·listes en el nostre DICCIONARI? Quina semàntica regeix la seva inclusió?

Tant els historiadors de la filosofia general com els historiadors del lul·lisme no s'han preocupat gaire per definir el lul·lisme. Els primers es limiten a comparar el lul·lisme amb altres corrents filosòfics: El lul·lisme constitueix una autèntica i complexa especialitat com ho és el kantisme o el cartesianisme (ABELLÁN, 1979). Els segons, més interessats per estructurar la història, passen molt per damunt el concepte: el lul·lisme és la història de les influències del beat Ramon i dels seus falsos seguidors (BADIA, 1990); un moviment d'excentricitat amarat per distintes tradicions que comencen amb l'excèntric pensament de Llull (BONNER, 1988); una ideologia que associa el pensament de Llull amb doctrines extralul·lianes que, en cada època, l'han abeurat o l'han absorbit (TRIAS MERCANT, 1991).

Sens dubte els germans Carreras Artau han estat els qui més han precisat el sentit del terme. El lul·lisme és, d'una banda, un corrent de pensament nascut d'algunes intuïcions de Llull, fecundades per la filosofia general o infiltrades en ella per via desapercebuda, i, d'altra banda, una concepció que, en comptes de mantenir la síntesi lul·liana, concentra l'atenció en alguns dels seus aspectes doctrinals, a causa de les turbulències polítiques, eclesiàstiques i científiques (CARRERAS ARTAU, 1943). En qualsevol cas, el lul·lisme mai no ha tornat a restablir els projectes lul·lians de conversió universal ni d'imperi espiritual.

Dins el context ideològic descrit, són, doncs, escriptors lul·listes aquells que han dedicat la seva investigació a estudiar la biografia i l'obra de Llull i aquells medievalistes que, aprofitant alguna incidència dels seus estudis, han escrit tangencialment sobre Ramon Llull i sobre la seva obra. En aquest cas els lul·listes serien més aviat *lul·lòlegs*. Són també lul·listes aquells escriptors que, havent llegit directament o immediatament l'obra de Llull o d'algun dels seus seguidors, han assimilat el pensament lul·lià a la seva pròpia filosofia.

Atesa la complexitat de la semàntica descrita i el criteri de brevetat, cal, en virtut de l'eficàcia, introduir un sentit pragmàtic d'organització literària. Són, doncs, lul·listes, en el present DICCIONARI aquells que, per tal d'evitar la simple ocasionalitat, han escrit almenys tres articles sobre la vida o l'obra de Ramon Llull o sobre algun dels seus seguidors. Automàticament queden exclosos molts d'escriptors antics i moderns, que figuren i no figuren en les bibliografies lul·listes. Així, per exemple, queden fora escriptors del segle XVI, com el jesuïta mallorquí Joan de San Ferrando o el franciscà palentí Damián Cornejo; del segle XVIII, com el caputxí català fra Josep de Barcelona. També, autors dels segles XIX i XX, com Cheikh Boumrane, Josep Casadesús, Gálszècs, Gazulla, Paul Glorieux, Hatzfeld, Martínez Vélez, Sponer, Valls i Taberner, etc. o escriptors més recents, com J. Samsó, per exemple. No apareixen tampoc els escriptors anònims, com l'autor de la *Loyca discipuli Raymundi Lulli*, en el segle XIV, o els moderns, els autors del *Llull's mission and message* (1932) o del *Il B. Raimondo Lullo T.O.R. e i collegi missionari* (1937), per exemple.

El pragmatisme de la redacció exigeix, però, un índex de correcció sociològica i epistemològica. En funció d'aquest índex hem inclòs aquells autors que, amb un o dos estudis solament, pertanyen o han format part d'alguna institució lul·liana –la pertinença com a garantia sociològica– i aquells el treball dels quals ha obert noves vies d'investigació lul·liana o n'han consolidat d'altres ja iniciades; igualment els que la tradició històrica ha consagrat com escriptors lul·listes. Potser també hi hem d'incloure els més desconeguts i que han rebut poca atenció a la història del lul·lisme, però han estat pioners en el seu país o en una línia d'investigació, considerant el pensament de Llull com a precedent, més o menys remot de nous corrents ideològics.

El pragmatisme comporta, a més, l'establiment dels límits temporals, els llandars superior i inferior, dins els quals hom és un escriptor lul·lista a l'àmbit de la nostra investigació. Sens dubte el límit superior ve determinat pels deixebles directes de Llull i pels copistes, traductors i comentaristes de les primitives escoles lul·lianes del segle XIV. Cal també consignar un llandar cronològic inferior, imposat per la necessitat de tancar la redacció de l'obra en algun punt i no dependre de les constants i diàries incorporacions de nous autors. Si jugam, per tal de fixar una data concreta, amb la numerologia, tan estimada per Llull, podem tancar la llista dels autors que han començat la seva obra abans de 1991. Aquest és l'any en el qual la revista *Estudios Lulia-*

nos va canviar el nom per *Studia Lulliana*, usant així una de les llengües de Ramon Llull i és la data en la qual coincideixen distints aniversaris lul·lians: el set-cents setanta-cinc de la mort de Llull, el sis-cents vuitanta de la *Vita cœtanea*, el dos-cents setanta de l'inici de l'edició maguntina, el cinquanta-cinc de la publicació de *Mediterraneum*, òrgan oficial de la *Schola Libera Lullismi* de Mallorca, el trenta del començament de la publicació de les *Raimundi Lulli Opera Latina*, dates importants en la història del lul·lisme i, a més a més, coincidents amb la característica de ser múltiples de cinc, número lul·lianament simbòlic, ja que cinc són els llibres del *Libre de contemplació* «per les cinc nafres de Nostre Senyor». Per tal motiu queda fora del DICCIONARI l'última generació de lul·listes, aquells escriptors que han començant la investigació després de la data indicada. Són dignes de recordar per la seva vàlua i fruits, tot i el seu caire primerenc, autors, com Luis Baz, Pamela Beattie, Dominique Courcelles, Alexander Fidora, Roger Friedlein, Robert Hughes, Elena Pistolesi, Klaus Reinherdt, Maribel Ripoll, Joan Santanach, Beatrice Schmid, Pere Vallalba, Peter Walter, etc. Això no impedeix, malgrat tot, que siguin citats en les bibliografies.

Ferrater Mora escriu en el pròleg de la primera edició del seu *Diccionario de filosofía* que un diccionari mai no és un punt d'arrencada ni el final d'un trajecte, ans bé, és «una estació de trànsit». Hom parteix d'un trajecte fet, d'una informació existent i ordenada per qualsevulla dels models abans esmentats, sense arribar, en canvi, a cap conclusió definitiva. El DICCIONARI no és, idò, una obra tancada. Resten sense consignar dades i dates que no hem pogut confirmar documentalment. Amb el temps això segurament serà possible i aleshores serà necessària una segona edició corregida i augmentada; potser, un apèndix o únicament noves ampliacions en les pàgines d'*Studia Lulliana*. Així, no sols es completarien els buits, sinó també es podria incloure l'última generació de lul·listes que els criteris ara aplicats han deixat al marge.

Les entrades del DICCIONARI constitueixen en el seu conjunt una història biobibliogràfica del lul·lisme. La bibliografia sobre cada un dels autors i sobre les seves obres afegeix a aqueixa història un sentit crític i demostra al mateix temps les tendències d'investigació lul·lista i les seves preferències. Al DICCIONARI li manca, però, una dimensió de continuïtat cronològica. Per tal de subsanar-la, al final hem afegit un apèndix de classificació cronològica dels autors biografiats.

A fi d'evitar continus canvis i afegits a la redacció del text, tancam la incorporació de nova bibliografia al final de l'any 2003, dotze anys després de la incorporació al DICCIONARI de la darrera generació d'escriptors lul·listes.

La redacció del DICCIONARI ha estat possible gràcies a l'ajut de distintes universitats i d'altres institucions científiques, així com de moltes col·laboracions particulars. És impossible citar-les totes, encara que mereixen, totes, el més sincer agraïment. Cal esmentar, tanmateix, els treballs de recerca informàtica dels professors Luis Baz i de Sebastià Trias Prats; la col·laboració de Fausto Roldán, Director de la Biblioteca March de Palma (Mallorca) i de Matteo Agostini, de la Biblioteca Diocesana de Mallorca. Gran part de la informació sobre lul·listes franciscans ens ha estat proporcionada per fra Víctor Sánchez O.F.M., director de l'*Archivum Franciscanum Historicum* de Roma i de fra Valentí Serra, arxiver provincial dels FF. MM. caputxins de Catalunya. Tampoc podem oblidar la revisió lingüística de Pere Rosselló Bover i de Maria Isabel Ripoll, de la Universitat de les Illes Balears, i la revisió ortotipogràfica de Llorenç Vich Sancho, que han millorat sens dubte la primera redacció del text.*

Any 2004-2008

* Cal agrair també la col·laboració d'Anthony Bonner, que ens ha resolt molts de dubtes bibliogràfics, i de Gerard Adrover Thomàs, que ha regularitzat i corregit la transcripció de les grafies russes. (Nota de l'editor)

A

ACCARDI, MARIANO (Noti, Itàlia, s. XV – ?, s. XVI). Humanista i jurista. Va conèixer l'obra de Llull a Sicília mitjançant el magisteri de Giovanni Barone, qui, a la vegada, fou deixeble de Pere Daguí i de Jaume Gener. Fervent lul·lista, lluità contra la pressió antilul·liana existent aleshores a Itàlia i a favor de refermar els grups lul·listes italians, postura que es manifesta en els pròlegs que va escriure a les edicions de les obres lul·lianes fetes per Barone.

OBRES:

- «Joanni Francisco de Judicibus Fragellanos Epistola», in *Proverbiorum libellum*, Venècia, 1507. [Nova edició, Mallorca, 1735.]
- «Justiniano Deodato Epistola», in *Quæstiones dubitabiles super quatuor libri sententiarum cum quæstionibus solutivis magistri Thomæ atrebatensis*, Venècia, 1507.

BIBL.:

- BATLLORI, M., «El lulismo en Italia», *Revista de Filosofia*, 2, 1943: 255-537, p. 494, 498, 502-504.
- ROGENT-DURAN, *Bibliografia...*, n. 37, 38, 399.

AGRIPPA VON NETTESHEIM, ENRICUS CORNELIUS (Colònia, Alemanya, 1486 – Grenoble, França, 1535). Pseudònim d'Heinrich Cornelius. Metge i filòsof. Estudià dret i medicina a Colònia i va viatjar quasi per tot Europa. L'any 1511 entrà al servei de l'emperador Maximilià, després de passar per Oxford i Würtzburg (1509) on va conèixer Tritemi. L'obra d'Agrippa és diversa, però hi destaquen aquells cinc caires que l'integren plenament en el Renaixement: la defensa del paper de la dona a *De nobilitate et præcellentia fœminei sexus* (1529); la dedicació a l'ocultisme i a la màgia a *De occulta philosophia sive de magia libri tres*; l'estudi de la religió i distintes coneixences de Déu a *De triplici ratione cognoscendi Deum*; la crítica de l'escepticisme, i, per últim, la combinatòria lul·liana. Alguns d'aquests escrits li causaren seriosos problemes per haver barrejat filosofies màgiques amb la Sagrada Escripura. El 1505, a París es va relacionar amb el cercle de Lefèvre on amplià els coneixements que ja tenia sobre Llull a través de les ensenyances de Canteiro. El seu lul·lisme segueix la tendència logicoenciclopèdica del Renaixement i intenta explicar no solament el valor científic de l'Art lul·liana, sinó també construir, a partir d'aqueixa, una màquina lògica per a dirigir el pensament, facilitar l'aprenentatge i la seva retenció. Però també critica els excessos que els lul·listes practicaven amb l'Art de Llull.